

Необхідно відзначити, що в розвинених країнах обсяг факторингових послуг становить 3-15% ВВП. В Україні ринок факторингу в 2004 р. склав 0,3-0,4% ВВП [4].

Найбільшими операторами факторингових послуг фахівці називають АКБ "ТАС - Комерцбанк" та АКБ "Укрсоцбанк". У менших масштабах факторинговими операціями займається ВАТ "Інпромбанк" [6]. Споживачами факторингових послуг цих комерційних банків є підприємства харчової, фармацевтичної промисловості, оптової торгівлі, підприємства-постачальники комунальних послуг й електротехнічної продукції.

У цей час НБУ розробляє спеціальне "Положення про проведення факторингових операцій", поява якого в 2005 р. приведе до значного збільшення надання факторингових послуг, що, в свою чергу, буде сприяти збільшенню товарного виробництва.

1. Цивільний кодекс України (зі змінами та доповненнями внесеними Законом України від 19 червня 2003 р. №980-IV). Збірник систематизованого законодавства. – 2003. - №12. – 225 с.

2. Губина І. Факторинг – новое название старого понятия? // Бухгалтерия. – 2004. - №10. – С.44-47.

3. Ивасенко А.Г. Факторинг: сущность, пути развития в России. – М.: Вузовская книга, Новосибирск: НГАЭиУ, 1997. – 58 с.

4. Комаха А. Россияне вряд ли смогут претендовать на лидерство на факторинге // Бизнес. – 2004. – №28. – С.39-41.

5. Короп А. "Факторинговый" учет // Бухгалтерия. – 2004. - №10. – С.48-55.

6. Шевченко С. Украину ждет факторинговый бум? // Контракты. – 2003. – №30. – С.29-31.

Отримано 31.03.2005

УДК 336.71

Н.В.КУЗЬМИНЧУК, канд. екон. наук

Харківський національний економічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ СТАНОМ БАНКУ

Розглядається концептуальний підхід до ефективного управління фінансовим станом банку з використанням основних методів та моделей управління, аналізуються проблеми їх застосування банками України. Обґрунтований та інтегрований підхід до управління фінансовими потоками розглядаються як найважливіші завдання і необхідна умова стабільного розвитку банку.

Нова фінансово-кредитна система знаходиться ще в стадії становлення. Тим більше велике в ній значення банків, що повинні сприяти налагодженню ринкових механізмів руху грошових потоків, забезпечувати найбільш раціональне використання фінансових ресурсів сус-

пільства, переливання капіталів у ті галузі народного господарства, де досягається максимальна віддача вкладених коштів.

В Україні на 01.11.04 р. було зареєстровано 182 банка. На сьогоднішній день кількість діючих банків – 160, із них: з іноземним капіталом – 19 (зокрема з 100-відсотковим іноземним капіталом – 7). Основна кількість банків відноситься до групи середньої концентрації із зосередженням у м.Київ та Київській області (83 банка), Дніпропетровській (12 банків), Донецькій (11 банків), Харківській (12 банків) та Одеській (10 банків) областях [11].

Беручи до уваги сучасну законодавчу систему, доступність капіталу, економічну нестабільність, нетривалість тимчасового відрізка, українські банки зробили вагомий внесок у розвиток менеджменту й організаційних структур. Проте, у порівнянні з їх закордонними партнерами, вони відчують потребу в значних інвестиціях у розвиток потенціалу за оцінкою і керуванням фінансово-господарською діяльністю [7, с. 143].

Актуальність управління фінансовим станом банку полягає в тому, що період формування і становлення системи банків України збігся із загостренням кризових явищ в економіці, підвищенням ризиків у банківській системі. Цей процес значною мірою обумовив хиткий фінансовий стан вітчизняних банків, банкрутство багатьох з них. Управління складною організацією неможливо без збору й оцінки всієї необхідної інформації, що дозволить приймати правильні рішення.

У результаті виникає необхідність в оперативних і об'єктивних рішеннях проблем управління фінансовим станом банку та їх розв'язання як в теоретичному, так і практичному плані. Формування системи інформаційного забезпечення управління фінансовим станом банку являє собою процес цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників для використання в процесі аналізу, планування і прийняття оперативних практичних рішень. Коли ухвалюються важливі стратегічні рішення, виникає потреба в детальній інформації про стан справ і можливі варіанти розвитку подій.

Формування концептуальних засад управління фінансовою діяльністю кредитних установ на сучасному етапі розвитку банківської системи України залишається актуальною науковою та практичною проблемою [13, с. 39]. Питанням управління фінансовим станом банку приділяють увагу провідні вчені-економісти: А.Арістова, О.Кириченко, Т.Микитіна, О.Мицишин, Л.Примостка [2-4, 7, 12] та ін.

Упровадження прогресивних стратегій і технологій управління у вітчизняну практику має розпочинатися з розробки спільних для всіх банківських установ країни концептуальних засад, методик та аналіти-

чного інструментарію. З урахуванням власної специфіки, спираючись на загальні положення, кожен банк зможе їх втілювати в конкретні програмні продукти, практичні рекомендації та методики [13, с. 43].

Аналіз наукової літератури показав, що в наш час на недостатньо глибокому науковому рівні опрацьовані питання управління фінансовим станом банку. Не повною мірою досліджені проблеми змісту управління фінансовим станом банку, методи такого управління, а також немає цілісної концепції управління, яка б була адаптована до вітчизняних реалій.

Деякі банки відреагували на ринкові зміни запровадженням більш складних організаційних структур управління, більш різноманітних продуктів, послуг і технологій здійснення операцій. Тому необхідною є концепція для побудови моделей управління фінансовим станом банку, що дозволить ефективно керувати банківською діяльністю й оцінювати ризики. Удосконалення системи управління фінансовою діяльністю, обґрунтований та інтегрований підхід до ефективного управління фінансовими потоками розглядаються як найважливіші завдання та необхідна умова стабільного розвитку кожного банку [7, с. 143].

В економічній літературі не приділено окремої уваги поняттю управління фінансовим станом банку. Визначаючи це поняття, варто відштовхуватися від загальноприйнятих підходів у визначенні сутності управління фінансово-економічною діяльністю банку.

Банківський менеджмент – це наукова система управління банківською справою і персоналом, зайнятим у банківській сфері. Він базується на наукових методах управління, конкретизованих практикою ведення банківської справи та має забезпечити належну фінансову стійкість кредитної установи.

Банківський менеджмент складається з двох блоків: управління фінансово-економічною діяльністю банку (фінансовий менеджмент) і управління персоналом.

Управління фінансовим станом банку є одним з основних складових фінансового менеджменту банку. Фінансовий менеджмент охоплює управління рухом грошового продукту, його формуванням і розміщенням відповідно до мети і завдань конкретного банку [3, с. 11].

Таким чином, управління фінансовим станом банку, на нашу думку, – це прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення ефективної та стійкої діяльності банку. Головне завдання управління фінансовим станом банку — одержання максимального доходу при мінімальних витратах банку цієї установи.

Зміст управління фінансовим станом банку складають: планування, аналіз, регулювання, контроль.

Кожний з суб'єктів ринку переслідує власний інтерес при аналізі фінансового стану банку. Однак загальною метою аналізу для всіх суб'єктів є визначення ефективності діяльності і ступеня надійності банку.

У процесі управління на макрорівні аналіз необхідний для здійснення Національним банком України: основних положень грошово-кредитної політики держави; вивчення і прогнозування ситуацій на кредитних ринках країни; оцінки (визначення) стабільності та надійності банківської системи в цілому; контролю виконання банками встановлених стандартів і нормативів [3, с. 96].

Поняття фінансового результату банки використовують з 1998 р. з переходом на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [2, с. 48]. У процесі управління фінансовим станом основним об'єктом дослідження виступає вся сукупна комерційна діяльність. При цьому суб'єктами виступають самі банки, їх контрагенти, у тому числі НБУ, інші кредитні установи, незалежні аудиторські фірми, владні структури, реальні й потенційні клієнти, кореспонденти, засновники й акціонери.

Керівники банків постійно знаходяться в пошуку нових шляхів використання фінансових даних для підвищення дієвості управлінських рішень.

Основою управління фінансовим станом банку є економічний аналіз. Якість аналітичних процедур багато в чому визначають ефективне прийняття управлінських рішень. Тому слабкоорганізований аналітичний процес призводить до проблем управління фінансовим станом банку.

В Україні не склалася теорія і відповідний аналітичний інструментарій (на це повинно піти у крайньому разі ще 5-10 років), які б дозволили досить точно описувати процеси, що відбуваються в українських банках, які працюють у сучасних умовах. Це зробило б доступним для банківських аналітиків використання перевірених і високоефективних систем індикаторів для вирішення банківських завдань. Найбільш розповсюдженими виявилися три підходи до створення систем показників, що використовуються у вітчизняних методиках: адаптація закордонних систем показників; розробка на базі найпростіших економічних моделей діяльності банку систем експрес-аналізу основних характеристик діяльності банку; оцінка нестабільних економічних процесів статистичними методами [1, с. 611].

Адаптація закордонних методик, що найчастіше базувалася на американській системі оцінки «CAMEL», спочатку розвивалася шляхом адаптації вихідної банківської інформації, в основному агрегова-

ної до американської системи показників з одночасним пошуком заміни рекомендацій з експертної оцінки тих або інших характеристик фінансового стану банку (що є основою американського підходу до аналізу банку) на набір формалізованих коефіцієнтів і пошуком критеріїв їхньої оцінки, що могли б виявитися найбільш прийнятним в українських умовах. У даного підходу є високий потенціал з погляду проведення якісного аналізу на його основі, але, по-перше, створений прототип, взятий за основу, ефективно працює у вигляді експертної системи на базі дуже великого обсягу аналітичної і позасистемної інформації про банк і середовище його діяльності, а формалізована частина оцінки характеристик стану банку невелика і не відіграє визначальної ролі; по-друге, в основі системи оцінки «CAMEL» лежать моделі роботи американських банків в американських умовах, що багато в чому не збігаються з українськими умовами (так, за кордоном наявність залишків коштів у розмірі 3-5% сукупних активів вважається достатнім для того, щоб банк у поточній перспективі залишився платоспроможним, в Україні ж несподіваний вплив коштів за короткий проміжок часу може скласти і 10, і 20, і 30% від валюти балансу банку, що вимагає від нього адекватних коштів на рахунках). Повноцінних же досліджень процесів, що визначають характеристики фінансового стану банку, дотепер не проводилося, у тому числі і через неприступність або відсутність необхідної інформації для проведення дослідження інформації [4, с. 34].

Найбільш яскравим прикладом розробки на базі найпростіших економічних моделей діяльності банку систем експрес-аналізу основних характеристик діяльності банку є методика оцінки надійності банку, розроблена В.Кротоновим, що вже багато років використовується для складання рейтингів ряду періодичних видань. Якість методики при такому підході залежить від повноти відображення основних аспектів діяльності великого універсального банку, не розглядаючи, його діяльність, що відображена за балансом. Проте велика кількість методик відрізняється максимально спрощеним набором показників. Тому, роблячи вибір такої методики, треба керуватися співвідношенням між прийнятним значенням погрішності результату аналізу і прийнятним рівнем його трудомісткості. Інакше серед надійніших банків може виявитися банк, чиї активи і пасиви в основному складаються із залишків на рахунках офшорних банків сумнівного походження.

Як уже відзначалося, діяльність банку являє собою взаємозв'язок складних економічних процесів, і використання для їхнього опису складного математичного апарата, передусім статистичного, більш ніж виправдано і може дати непогані результати, але тільки в тому випад-

ку, якщо створенням методик будуть спільно займатися економісти, які визначають сутність оцінюваних процесів, і статистики, що підбирають відповідні статистичні моделі. Однак застосування для аналізу статистичних методів має природні обмеження. Найбільш ефективно за допомогою статистики можна відслідковувати досить стандартні або ж масові операції [1, с. 616].

Управління фінансовим станом банків повинно містити реальну і всебічну оцінку досягнутих результатів з виділенням позитивних і негативних аспектів роботи банків, визначенням конкретних шляхів рішення нагальних проблем.

Сучасний банк є складним фінансово-економічним утворенням, тому розглядати його необхідно як систему, що має свою мету, завдання і функції. При цьому дослідження різних процесів діяльності банку й об'єктів управління цими процесами складає сутність підходу до побудови моделей управління і повинне вирішувати ті завдання, що ставляться перед дослідником-аналітиком, або виконувати функції, що дозволяють приймати своєчасні компетентні рішення при управлінні діловим оборотом банку. Концептуальна схема управління фінансовим станом банку представлена на рисунку.

В процесі управління фінансовим станом банку об'єктом дослідження є вся сукупна комерційна діяльність. При цьому суб'єктами аналізу виступають самі банки, їхні контрагенти, у тому числі НБУ, інші кредитні установи, незалежні аудиторські фірми, владні структури, реальні й потенційні клієнти, і кореспонденти, засновники й акціонери.

Управління на основі оперативного аналізу проводиться в процесі поточної роботи банку для оцінки дотримання нормативів платоспроможності, ліквідності, формування резервів та інших показників, уживання негайних заходів, що забезпечують їхнє дотримання, а також одержання достатнього прибутку.

Важливе значення має перспективний аналіз, що застосовується для прогнозування очікуваних результатів у майбутньому, а також для визначення нових видів послуг і внутрішньої банківської політики [5, с. 125].

Функціональний аналіз дозволяє визначити спеціалізацію діяльності банку, його місце в системі банківських послуг, можливість форм і перспектив взаємодії з іншими контрагентами системи, а також оцінити ефективність і доцільність функцій, що виконуються банком. Такий аналіз проводиться на підставі даних підсумку балансу, співвідношення обсягів депозитів і кредитів, власних і залучених коштів, а також частки міжбанківських операцій у загальному обсязі ресурсів та

їхніх вкладень. Питома вага тієї або іншої операції, що проводилася банком, у загальній сумі балансу характеризує її значення для банку. Внаслідок функціонального аналізу визначаються підвищення доходності (прибутковості) і ліквідності банківських послуг шляхом виключення неефективних і пошуку більш прогресивних способів виконання необхідних послуг.

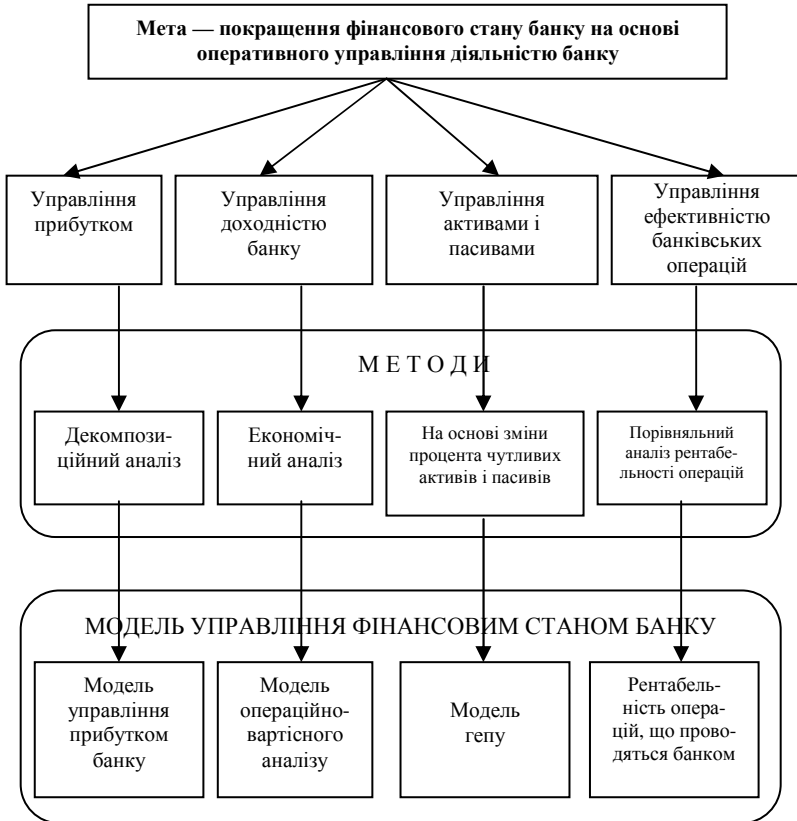

Схема концепції управління фінансовим станом банку

Головна проблема управління ліквідністю полягає в тому, що кризовий стан економіки призводить як до нестачі купівельної ліквідності (грошова пропозиція скорочується), так і до накопиченої ліквідності (порушуються графіки обслуговування кредитів, клієнти вимагають їх пролонгації) [8, с. 43]; ускладнюють завдання ефективного управління ліквідністю – нестабільна ресурсна база, обмежений креди-

тно-інвестиційний ринок [10, с. 28]. Водночас зростає попит на нові кредити, оскільки позичальники відчують нестачу кредитних ресурсів, а ціни на фондовому ринку падають [8, с. 43].

Структурний аналіз проводиться для всіх видів банківських послуг, активних і пасивних статей балансу. Цей аналіз сприяє визначенню складу і питомої ваги економічних контрагентів активів і пасивів банку, а також структури доходів, витрат і прибутків банку.

Впровадження методики управління активами і пасивами в банку починається із створення спеціального комітету при раді директорів, який називається Комітет з управління активами і пасивами (КУАП або ALKO). Інструментарій управління активами і пасивами складається з інформаційних систем, моделей планування, аналізу і оцінки сценаріїв, системи прогнозування, фінансових оглядів та спеціальних звітів [12, с. 164].

Поняття „геп” характеризує різницю між величиною активів і пасивів, чутливу до змін процентних ставок на ринку, яка підлягає переоцінці або погашенню до фіксованого строку, а управління гепом – це головний блок управління активами і пасивами банку, в основу якого покладено встановлення цієї різниці [14, с. 115]. Модель гепу (від англ. *gap* – розрив, дисбаланс) дасть змогу проаналізувати можливу зміну прибутку банку залежно від динаміки ринкових ставок у кожному з періодів, на які поділено аналізований часовий горизонт [13, с. 42].

Управління на основі оперативно-вартісного аналізу поглиблює визначення дохідності банку як ключового параметру реалізації інтересів власників (акціонерів) у діяльності банку [6, с. 129] і дає уявлення про вартість і рентабельність (або збитковість) конкретних видів послуг. Він дозволяє оцінити значення кожного виду послуг у формуванні прибутку банку і розробити основні напрямки депозитно-кредитної політики щодо конкретних контрагентів з метою максимізації доходів.

У порівнянні з 2000 р. відбувається зростання доходів (з 7446 млн. грн. до 16029 млн. грн.) та витрат (з 7476 млн. грн. до 14936 млн. грн.) банків майже у два рази. Рентабельність активів склала 1,13%. Кредитний портфель банків збільшився за останні п'ять років майже в 4 рази (на 01.01.2001 р. – 23637 млн. грн., на 01.11.2004 р. – 97481 млн. грн.).

Слід відзначити, що високий рівень кредитних ставок на вітчизняному ринку не дає змогу позичальникам активно використовувати інструментарій кредитування у своїй діяльності, і банки, залучивши кошти, стикаються з проблемою їх ефективного та надійного розміщення [13, с. 40].

Декомпозиційний аналіз – це багатоетапний аналіз банківської фінансової інформації на основі взаємозв'язків і взаємозалежностей маржі прибутку, ефективності використання активів і мультиплікатора капіталу [9, с. 116].

Управлінська інформація насамперед повинна забезпечувати взаємозв'язок між галузями діяльності і дозволяти оцінювати її результати, поглиблювати розуміння менеджерами особливостей свого бізнесу й акцентувати їхню увагу на область аналізу фінансового стану банку.

Таким чином, розроблена концепція управління фінансовим станом банку дозволяє врахувати аспекти його діяльності з погляду системно-логічного підходу, а також може слугувати основою для побудови моделей управління фінансовим станом банку. Необхідним є подальше дослідження проблем функціонування банків України. Першим кроком розв'язання цих питань є створення досконалої та ефективної системи управління фінансовим станом банку, в якій будуть враховані концептуальні засади, задоволені законодавчозакріплені методи, що дозволить уникнути недовіри до роботи фінансово-кредитних установ в суспільстві.

1. Антикризисное управление предприятиями и банками. – М.: Дело, 2001. – 840 с.
2. Арістова А. Методика оцінювання фінансового результату банку // Банківська справа. – 2002. – № 2. – С. 48–51.
3. Банківський менеджмент / О.Кириченко, І.Гітленко, А.Ятченко. – К: Основи, 1999. – 671 с.
4. Микитина Т.В. Банковский менеджмент. – СПб.: Питер, 2001. – 559 с.
5. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка. – М.: Логос, 1998. – 344 с.
6. Дзюблук О.В. Оптимізація управління активами і пасивами комерційного банку // Фінанси України. – 2002. – №5. – С. 129-137.
7. Жмуркевич А., Мишишин О., Мишишин І. Оптимізація планової фінансової моделі діяльності банківських установ // Регіональна економіка. – 2003. – №1. – С.143-152.
8. Казначейство як інструмент оперативного управління активами і пасивами банку // Вісник НБУ. – 2003. – №8. – С. 42–45.
9. Ковбасюк М.Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств. – К.: Скарби, 2001. – 336 с.
10. Олійник Д. Управління ліквідністю комерційного банку та оптимізація фінансового результату // Вісник НБУ. – 2001. – №8. – С. 28–29.
11. Основні показники діяльності банків України на 1 листопада 2004 року // Вісник НБУ. – 2004. – № 12. – С. 37-59.
12. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку. – К.: КНЕУ, 1999. – 280 с.
13. Примостка Л.О. Управління активами і пасивами комерційного банку // Вісник НБУ. – 2001. – №2. – С. 39–43.
14. Пшик Б.І. Мodel управління активами і пасивами банку // Фінанси України. – 2003. – № 5. – С.15-120.

Отримано 11.04.2005

УДК 336.71